

ĐA DẠNG NGUỒN TÀI NGUYÊN CÂY THUỐC TẠI HUYỆN CÔN ĐẢO, TỈNH BÀ RỊA - VŨNG TÀU

Trần Thị Liên¹, Cao Ngọc Giang¹, Nguyễn Minh Hùng¹,
Nguyễn Xuân Trường¹, Lê Đức Thanh¹, Lê Hồng Sơn², Ngô Thị Minh Huyền^{1,*}

TÓM TẮT

Nghiên cứu này được tiến hành nhằm đánh giá đa dạng nguồn tài nguyên cây thuốc ở huyện Côn Đảo, tỉnh Bà Rịa - Vũng Tàu. Kết quả điều tra đã xác định được 898 loài thực vật có giá trị làm thuốc, thuộc 551 chi, 160 họ thuộc 6 ngành thực vật bậc cao có mạch (Lycopodiophyta, Polypodiophyta, Cycadophyta, Gnetophyta, Pinophyta và Magnoliophyta). Trong đó, ngành Ngọc lan là đa dạng nhất chiếm 94,99% tổng số loài cây thuốc. Có 6 dạng sống chính của cây thuốc được ghi nhận (Cây thân gỗ, cây bụi, dây leo, thân thảo, phụ sinh và ký sinh), nhóm cây thân gỗ chiếm tỷ lệ cao nhất đến 43,21%. Các bộ phận sử dụng của cây thuốc được chia thành 6 nhóm (thân/vỏ, lá/cành, rễ/rễ củ, củ, quả/hạt và nhóm nhựa/mủ), trong đó nhóm sử dụng bộ phận lá/cành (L) và rễ/rễ củ, củ (R) được sử dụng nhiều nhất, chiếm từ 31% đến 35%. Các kết quả điều tra cho thấy, có 20 nhóm bệnh được chữa trị bằng cây thuốc, trong đó nhóm trị bệnh ngoài da, nhóm trị bệnh về gan, thận, mật, đường tiết niệu và nhóm trị bệnh đường tiêu hóa là 3 nhóm chiếm tỷ lệ cao nhất từ 28% đến 35%. 42 loài cây thuốc bị đe dọa có giá trị bảo tồn cao trong khu vực nghiên cứu, trong đó 28 loài trong Sách Đỏ Việt Nam (2007), Danh lục Đỏ Việt Nam (2007), Danh lục Đỏ cây thuốc Việt Nam (2019), 14 loài nằm trong Nghị định số 84/2021/NĐ-CP.

Từ khóa: Dược liệu, đa dạng cây thuốc, Côn Đảo, Bà Rịa - Vũng Tàu.

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Huyện Côn Đảo gồm 16 đảo lớn, nhỏ với tổng diện tích 75,2 km² nằm trong toạ độ 8°37'-8°48' vĩ Bắc và 106°31'-106°45' kinh Đông. Côn Đảo được biết đến như là một kho tài nguyên thiên nhiên vô cùng quý giá của đất nước, nơi hội tụ của các loài động, thực vật có nguồn gốc từ miền Bắc, miền Trung và miền Nam của Việt Nam, trong đó có nhiều loài quý hiếm, có tầm quan trọng Quốc gia như: Dầu Côn Sơn (*Dipterocarpus condorensis* Pierre), Gội Côn Sơn (*Amoora poulocondorensis* (Pellegr.) Harms), Sóc đen Côn Đảo (*Ratufa bicolorensis* Kloss), Thạch sùng Côn Đảo (*Cyrtodactylus condorensis* Smith)... Theo kết quả nghiên cứu Lê Xuân Ái và Trần Đình Huệ (2013) [1] ghi nhận ở Vườn Quốc gia (VQG) Côn Đảo có 1.077 loài thực vật thuộc 640 chi, 160 họ thực vật bậc cao có mạch trong 6 ngành thực vật. Theo Viện Y học cổ truyền Quân đội (2018) [16], ở huyện Côn Đảo có 470 loài cây thuốc và nấm làm thuốc, trong đó một số loài có phân bố khá tập trung như: Thiên niên kiện (*Homalomena occulta* (Lour.) Schott), Ngót nghê (*Gloriosa superba* L.), Lan kim tuyến (*Ludisia discolor* (Ker Gawl.) A.Rich.), Sâm đất

Côn Sơn (*Pouzolzia pentandra* Benn.), Nân (*Dioscorea hispida* Prain & Burk.), Cây tòa sen (*Angiopteris evecta* (G. Forst.) Hoffm.), Bình vôi (*Stephania sinica* Diels), Nưa chân vịt (*Tacca palmata* Blume), Tắc kè đá (*Drynaria bonii* Christ)... và các loài nấm như: Vân chi (*Coleus* spp.), Linh chi cổ cò (*Ganoderma lucidum* (Curtis) P. Karst), Cổ linh chi (*Ganoderma applanatum* (Pers) Past)... Nguyễn Cao Toàn (2019) [13] đã ghi nhận 453 loài, 333 chi, 121 họ thuộc 6 ngành thực vật bậc cao có mạch là Thông đất (Lycopodiophyta), Dương xỉ (Polypodiophyta), Thông (Pinophyta), Tuế (Cycadophyta), Dây gắm (Gnetophyta) và Ngọc lan (Magnoliophyta). Trong đó, 20 loài có giá trị bảo tồn theo Sách Đỏ Việt Nam (2007) [3], Nghị định số 84/2021/NĐ-CP của Chính phủ [7] và Danh lục Đỏ IUCN [18]. Tuy nhiên, sự khai thác quá mức đang khiến một số loài gần như tuyệt chủng. Điều này cho thấy tài nguyên thực vật, đặc biệt là cây thuốc ở huyện Côn Đảo rất phong phú.

Chính vì vậy “điều tra hiện trạng cây thuốc có giá trị tại huyện Côn Đảo, tỉnh Bà Rịa – Vũng Tàu làm cơ sở để quản lý sử dụng, bảo tồn và phát triển bền vững” là rất cần thiết, nhằm cung cấp dẫn liệu đầy đủ về nguồn tài nguyên cây thuốc tại huyện Côn Đảo làm cơ sở khoa học cho công tác bảo tồn, phát triển và sử dụng bền vững nguồn tài nguyên này.

¹ Viện Dược liệu

* Email: ngominhhuyen129@gmail.com

² Vườn Quốc gia Côn Đảo

2. ĐỐI TƯỢNG VÀ PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU

2.1. Đối tượng nghiên cứu

Tất cả các loài thực vật bậc cao có mạch làm thuốc tại huyện Côn Đảo, tỉnh Bà Rịa - Vũng Tàu.

2.2. Thời gian và địa điểm nghiên cứu

- Thời gian điều tra: Từ tháng 9 năm 2019 đến tháng 3 năm 2021.

- Địa điểm điều tra: huyện Côn Đảo, tỉnh Bà Rịa - Vũng Tàu.

Số lượng 17 tuyến điều tra được thiết lập để thu thập số liệu, thu mẫu tiêu bản một cách đầy đủ và đại diện cho các kiểu sinh thái khác nhau, thông tin các tuyến được trình bày trong bảng 1.

Bảng 1. Các tuyến điều tra tại huyện Côn Đảo

Tuyến	Tọa độ điểm đầu	Tọa độ điểm cuối	Chiều dài tuyến (km)
Tuyến 1: Tuyến Ra đa.	X: 370778 Y: 958521	X: 372034 Y: 959918	4
Tuyến 2: Tuyến núi Chúa (C10).	X: 372888 Y: 962167	X: 375998 Y: 963858	7
Tuyến 3: Tuyến rừng phòng hộ.	X: 372786 Y: 960142	X: 373642 Y: 961452	6
Tuyến 4: Tuyến Ông Đụng.	X: 371308 Y: 962447	X: 372561 Y: 963086	4
Tuyến 5: Tuyến Bến Đầm – Ông Đụng.	X: 368607 Y: 957839	X: 371300 Y: 962983	10
Tuyến 6: Tuyến vịnh Đầm Tre.	X: 378022 Y: 965880	X: 380050 Y: 967959	7
Tuyến 7: Tuyến Hòn Bà.	X: 367985 Y: 956046	X: 369499 Y: 956887	5
Tuyến 8: Tuyến bãi Đầm Trầu.	X: 374294 Y: 965458	X: 375777 Y: 965890	4
Tuyến 9: Tuyến hang Đức Mẹ – Đất Thảm – Bãi Bàng.	X: 372522 Y: 962582	X: 373275 Y: 964940	7
Tuyến 10: Tuyến Bến Đầm – Bãi Nhát.	X: 371091 Y: 956519	X: 372698 Y: 956461	2,5
Tuyến 11: Tuyến Hòn Tài.	X: 376275 Y: 955145	X: 376567 Y: 955530	5
Tuyến 12: Tuyến Cỏ Ống – Núi Chúa	X: 375468 Y: 964467	X: 376013 Y: 965116	1
Tuyến 13: Tuyến Cỏ Ống (Đất Dốc, Mũi Tàu Bể, Suối Ót)	X: 376524 Y: 961399	X: 379544 Y: 963666	7
Tuyến 14: Tuyến Ông Cường	X: 375792 Y: 966101	X: 377371 Y: 967511	6
Tuyến 15: Tuyến Sờ Rầy	X: 371764 Y: 960661	X: 372576 Y: 962506	4
Tuyến 16: Tuyến Hòn Bảy Cạnh	X: 381549 Y: 958387	X: 382864 Y: 959488	7
Tuyến 17: Tuyến núi Lò Vôi	X: 375845 Y: 960931	X: 376221 Y: 961457	2

2.3. Phương pháp nghiên cứu

- Phương pháp chung để điều tra cây thuốc áp dụng theo “Quy trình điều tra dược liệu” của Viện Dược liệu (2006) [15].

- Điều tra theo tuyến. Tuyến điều tra được thiết lập dựa trên các thông tin về thảm thực vật trong huyện Côn Đảo (bản đồ hiện trạng rừng, bản đồ quy